

Akademia WSB

WSB University

mgr inż. Filip Napierała

WYBÓR SZKOŁY ŚREDNIEJ O PROFILU ZAWODOWYM Z PERSPEKTYWY ABSOLWENTÓW

Autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem:

dr hab. Marka Walancika, prof. AWSB

Dąbrowa Górnicza 2026

Spis treści

1	GENEZA ZAINTERESOWAŃ BADAWCZYCH.....	4
2	PRZEDMIOT BADAŃ PODJĘTYCH W PRACY, PROBLEM GŁÓWNY, PROBLEMY SZCZEGÓŁOWE	9
3	KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA ORAZ UZASADNIENIE WYBRANEJ ORIENTACJI METODOLOGICZNEJ.....	12
4	SYNTETYCZNA PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH	16
5	WNIOSKI I PODSUMOWANIE BADAŃ.....	19

1 GENEZA ZAINTERESOWAŃ BADAWCZYCH

Jak podkreśla Stefan Kwiatkowski: „kształcenie zawodowe jest segmentem edukacji bezpośrednio związanym z gospodarką”¹, dlatego niezbędne jest prowadzenie badań o szerokim zasięgu, obejmujące różne regiony kraju oraz pozwalające na tworzenie spójnego obrazu zmian zachodzących w tym obszarze. Tylko takie kompleksowe podejście umożliwi skuteczne planowanie działań mających na celu dalszy rozwój edukacji zawodowej, która w sposób adekwatny i dynamiczny będzie odpowiadała na realne potrzeby rynku pracy. Niestety, jak zauważa sam profesor Kwiatkowski, wciąż brakuje badań o charakterze globalnym, a większość analiz koncentruje się na perspektywach regionalnych.

Uwzględniając konieczność dalszej eksploracji omawianej problematyki, należy ponownie podkreślić, że współczesne kształcenie zawodowe przechodzi obecnie etap intensywnych przemian, które w istocie można określić mianem swoistej rewolucji edukacyjnej. Zmiany te nie mają charakteru wyłącznie formalnego, lecz dotyczą także głębokich przemian strukturalnych i funkcjonalnych całego systemu. Pierwszym i jednym z najbardziej widocznych przejawów tego procesu jest modernizacja podstaw programowych, która stanowi odpowiedź na dynamicznie zmieniające się potrzeby rynku pracy. Proces ten obejmuje zarówno dostosowywanie treści nauczania do aktualnych technologii i trendów gospodarczych, jak i redefinicję roli nauczyciela oraz ucznia w procesie kształcenia. Równolegle zachodzą także zmiany w strukturze szkolnictwa zawodowego, w tym przekształcenia organizacyjne placówek oraz rozwój mechanizmów umożliwiających lepsze dopasowanie kształcenia do rzeczywistych wymagań rynku.

Istotnym elementem tego procesu jest również coraz większe uelastycznienie systemu kształcenia ustawicznego², które ma na celu stworzenie realnych możliwości rozwoju zawodowego dla osób znajdujących się na różnych etapach kariery. Jednym z najważniejszych przejawów reform jest powołanie Branżowych Centrów Umiejętności³, pełniących kluczową rolę w integracji środowiska edukacyjnego i gospodarczego. Centra te mają za zadanie nie tylko wspierać proces nauczania, ale także budować trwałe relacje

¹ S. M. Kwiatkowski; *Kształcenie zawodowe w szkołach ponadgimnazjalnych, a oczekiwania pracodawców wobec absolwentów*; Przyszłość. Świat-Europa-Polska; 2013 (1); s. 20.

² <https://www.gov.pl/web/edukacja/plan-dzialan-w-zakresie-ksztalcenia-i-szkolenia-zawodowego-na-lata-2022-2025-1>; [pobrano 22.10.2025].

³ <https://www.gov.pl/web/nauka/nowa-jakosc-szkolnictwa-zawodowego-w-polsce--podpisanie-pierwszych-umow-w-ramach-branzowych-centrow-umiejtnosci>; [pobrano 22.10.2025].

między szkołami, uczelniami i pracodawcami z danej branży, co przyczynia się do zwiększenia praktycznego wymiaru edukacji zawodowej oraz lepszego przygotowania absolwentów do realiów rynku pracy.

Dynamika zmian w zapotrzebowaniu na specjalistów z poszczególnych dziedzin, a tym samym ewolucja kierunków kształcenia zawodowego, znajduje swoje odzwierciedlenie w danych publikowanych w ramach cyklicznych raportów „Barometru zawodów. Prognoza zapotrzebowania na pracowników”⁴. Analizy te stanowią cenne źródło wiedzy o tendencjach zachodzących na rynku pracy i pozwalają zrozumieć, w jakim kierunku powinno rozwijać się szkolnictwo zawodowe. Przykładem mogą być specjaliści z obszaru elektroniki, automatyki i robotyki. W roku 2016 odnotowano w Polsce 77 powiatów z nadwyżką osób poszukujących pracy w tych zawodach oraz 77 z deficytem. Jednak już w roku 2023 sytuacja ta uległa znaczącej transformacji – nadwyżka występowała zaledwie w jednym powiecie, podczas gdy aż 104 powiaty zmagaly się z deficytem lub dużym deficytem specjalistów. Dane te jednoznacznie potwierdzają, że rosnące zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników w tych branżach wymaga odpowiedniego dostosowania systemu edukacji, który powinien reagować elastycznie i z wyprzedzeniem na zmieniające się potrzeby rynku.

W literaturze naukowej wciąż dostrzegalny jest niedobór badań poświęconych bezpośrednio lub pośrednio czynnikom wpływającym na wybór szkoły średniej o profilu zawodowym przez uczniów. Analizy, które do tej pory zostały opublikowane, zazwyczaj dotyczą innych aspektów kształcenia lub analizują zjawisko w sposób fragmentaryczny. Dotychczasowe opracowania skupiają się raczej na kwestiach społecznych i organizacyjnych, pomijając w dużej mierze motywacje indywidualne oraz kontekst ekonomiczny decyzji edukacyjnych. Do najbliższych tematycznie badań należą m.in. prace:

1. Stefan M. Kwiatkowski, *Kształcenie zawodowe – wyzwania, priorytety, standardy*⁵

⁴ Barometr zawodów. Prognoza zapotrzebowania na pracowników, <https://barometrzwodow.pl>, [pobrano 22.10.2025].

⁵ S. M. Kwiatkowski, *Kształcenie zawodowe – wyzwania, priorytety, standardy*, Wydawnictwo IBC, Warszawa 2006

2. Danuta Komorowska, *Badanie czynników decydujących o wyborze szkoły ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej przez uczniów oraz poziomu zadowolenia z dokonanego wyboru 2018/2019*⁶
3. Anna Brzuszkiewicz, Marta Lis, Helena Dolata, Wojciech Jagodziński, *Świadomość wyboru zawodu wśród uczniów szkół w województwie łódzkim*⁷
4. Bogdan Kruszakin, *Raport z ankiety WAŻNE DECYZJE WYBÓR SZKOŁY Dane z roku szkolnego 2016/2017*⁸

Badania te, mimo że cenne, nie obejmują całości zjawiska i często ograniczają się do określonych regionów. Na uwagę zasługują również prace pośrednio odnoszące się do poziomu satysfakcji uczniów z wyboru kierunku kształcenia. Wśród nich można wymienić:

1. Małgorzata Zub, Zofia Bieńkowska, Magdalena Głomska, Paulina Kowalczyk, Paweł Penszko, *Ocena wpływu wsparcia RPOWP na popularyzację szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim. Raport końcowy*⁹
2. Mariola Wolan-Nowakowska, *PORADNICTWO ZAWODOWE W SZKOLE: ZAŁOŻENIA A RZECZYWISTOŚĆ*¹⁰
3. Magdalena Kamieniecka, *Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych. Raport podsumowujący*¹¹
4. Krzysztof Bulkowski, Paweł Grygiel, Grzegorz Humenny, Małgorzata Kłobuszewska, Michał Sitek, Jędrzej Stasiowski, Tomasz Żółtak, *Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017 Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych*¹²

⁶ D. Komorowska, *Badanie czynników decydujących o wyborze szkoły ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej przez uczniów oraz poziomu zadowolenia z dokonanego wyboru 2018/2019*, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 2 w Krakowie, Krakowska Szkoła Doradztwa Zawodowego, Kraków 2020

⁷ A. Brzuszkiewicz, M. Lis, H. Dolata, W. Jagodziński, *Świadomość wyboru zawodu wśród uczniów szkół w województwie łódzkim*, Doradztwo Społeczne i Gospodarcze, Łódź 2013

⁸ B. Kruszakin, *Raport z ankiety Ważne ...*

⁹ M. Zub, Z. Bieńkowska, M. Głomska, P. Kowalczyk, P. Penszko, *Ocena wpływu wsparcia RPOWP na popularyzację szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim. Raport końcowy*, Białystok 2020.

¹⁰ M. Wolan-Nowakowska, *Poradnictwo Zawodowe W Szkole: Założenia A Rzeczywistość*, „PSYCHOLOGIA WYCHOWAWCZA”, NR 7/2015.

¹¹ M. Kamieniecka, *Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych. Raport podsumowujący*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

¹² K. Bulkowski, P. Grygiel, G. Humenny, M. Kłobuszewska M., Sitek, J. Stasiowski, T. Żółtak (2019). *Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017. Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Wszystkie wymienione opracowania, choć stanowią wartościowy wkład w rozwój wiedzy na temat szkolnictwa zawodowego, mają charakter ograniczony zarówno terytorialnie, jak i czasowo. Z tego względu konieczne jest podejmowanie nowych inicjatyw badawczych, które pozwolą na stworzenie pełniejszego obrazu współczesnego szkolnictwa zawodowego w Polsce i umożliwią wypracowanie skutecznych strategii jego rozwoju w perspektywie długofalowej.

Heinz Krüger wyróżnił i opisał pięć głównych modeli metod badawczych stosowanych w pedagogice¹³:

- 1) Model hermeneutyczny – dominujący w okresie od lat 20. do 60. XX wieku;
- 2) Model empiryczno-ilościowy – oparty głównie na praktyce pedagogicznej, popularny w latach 60. XX wieku;
- 3) Model badań w działaniu – łączący badania naukowe z wprowadzaniem zmian w praktyce pedagogicznej, znany również jako model krytycznej nauki o wychowaniu, rozwijany od lat 70. XX wieku;
- 4) Metody jakościowe – stanowiące przeciwwagę dla podejścia hermeneutycznego, rozwinięte w latach 80. XX wieku;
- 5) Model łączący metody ilościowe i jakościowe – współcześnie najczęściej stosowany.

W badaniach zastosowano strategię ilościową, uzupełnioną o elementy jakościowe. Taki wybór wynika z przekonania, że obie strategie są równorzędne i wzajemnie się uzupełniają, co podkreśla Stanisław Palka¹⁴. Zwraca on uwagę, że charakter zjawisk pedagogicznych wymaga często stosowania metod mieszanych. Dorota Klus-Stańska¹⁵ potwierdza zasadność podejścia eklektycznego, wskazując, że łączy ono elementy opisu, wyjaśniania, projektowania i oceniania (typowe dla badań ilościowych) z rozumieniem i interpretacją (charakterystycznymi dla badań jakościowych).

Badania zrealizowano w czasie, gdy uczniowie kończyli szkołę – mieli już wystawione oceny końcowe, ale byli jeszcze obecni w placówce, np. odbierając świadectwa. Dzięki temu możliwe było przeprowadzenie ankiet papierowych.

¹³ H.H. Krüger; *Metody badań w pedagogice*; Wydawnictwo GWP; Gdańsk 2007.

¹⁴ S. Palka; *Pedagogika w stanie tworzenia*; Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego; Kraków 1999; s. 13.

¹⁵ D. Klus-Stańska; *Metodologiczny status badań eklektycznych w pedagogice*; „Studia z teorii wychowania Tom VII”; Nr2(15); Uniwersytet Gdański 2016; s. 45.

Absolwenci, już wówczas, tak naprawdę, niezwiązani ze szkołą, mogli w pełni otwarcie wyrażać swoje opinie-

Projekt badawczy spełnia zasadę kontekstualności – został osadzony w odpowiednich realiach społecznych, kulturowych, ekonomicznych, politycznych i religijnych. W ankietach zastosowano różnorodne formy odpowiedzi, w tym skalowanie, co umożliwiło swobodniejszą ocenę własnego rozwoju osobistego.

Celem badań było zrozumienie czynników, które determinują wybór szkół średnich o profilu zawodowym przez uczniów. System edukacji ulega ciągłym zmianom, podobnie jak same szkoły zawodowe. Nadal ich głównym zadaniem jest przygotowanie uczniów do wykonywania konkretnych zawodów, jednak zmieniają się metody oceny kompetencji¹⁶ oraz oferta kierunków kształcenia¹⁷, co jest odpowiedzią na dynamiczny rozwój technologiczny i potrzeby rynku pracy. Świadczą o tym m.in. raporty publikowane w ramach „Barometru zawodów. Prognoza zapotrzebowania na pracowników”¹⁸.

Proces badawczy został oparty na założeniu, że badania to złożony zestaw działań mających zapewnić obiektywność, rzetelność i pełne poznanie analizowanego fragmentu rzeczywistości – przyrodniczej, technicznej, społecznej lub kulturowej. Działania te mają charakter uporządkowany i zgodny z zasadami prakseologicznymi.

Prezentowana praca jest pracą interdyscyplinarną i porusza zagadnienia związane ze szkolnictwem zawodowym (z odniesieniami do teorii kształcenia ogólnego), zagadnień kształcenia ustawicznego, kształcenia całościowego, ale także w mniejszym stopniu socjologii (rola społeczna), psychologii (motywacja). Wszystkie te obszary sytuują pracę w naukach społecznych z największym osadzeniem w dyscyplinie pedagogika.

¹⁶ M. Gruza, T. Hordyjewicz; *Klasyfikacja zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy. Tworzenie i stosowanie*; Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej; Warszawa 2014; s. 10.

¹⁷ <https://www.infor.pl/prawo/praca/pracownik/6430295,nowy-zawod-w-polsce-juz-od-1-wrzesnia-2024-r-rozporzadzenie-w-sprawie.html>; [pobrano: 29.12.2024].

¹⁸ Barometr zawodów. Prognoza zapotrzebowania na pracowników, https://barometrzawodow.pl/modul/prognozy-na-mapach-wyniki?province%5B%5D=%23polska&year%5B%5D=2011&forecast_type=relation&profession%5B%5D=281&relation=1, [pobrano: 29.12.2024].

2 PRZEDMIOT BADAŃ PODJĘTYCH W PRACY, PROBLEM GŁÓWNY, PROBLEMY SZCZEGÓŁOWE

Każdy proces badawczy rozpoczyna się od precyzyjnego określenia jego kluczowych elementów: podmiotu, przedmiotu oraz celu badań. To właśnie one stanowią punkt wyjścia dla całego przedsięwzięcia badawczego i decydują o jego kierunku oraz charakterze podejmowanych działań.

W literaturze przedmiotu można spotkać wiele definicji pojęcia „podmiot badań”. Zazwyczaj odnosi się ono do osób lub grup społecznych, ale może obejmować również państwa, instytucje, a nawet organizacje międzynarodowe i transnarodowe. W niniejszych badaniach podmiotem uczyniono pełnoletnich absolwentów szkół branżowych I lub II stopnia oraz techników, a także nauczycieli i nauczycielki pracujących w tych placówkach na terenie województwa wielkopolskiego. Badaniem objęto uczniów, którzy ukończyli szkoły po ostatniej reformie edukacji¹⁹, tj. absolwentów techników i szkół branżowych II stopnia kończących naukę od 2024 roku oraz absolwentów szkół branżowych I stopnia kończących edukację od 2022 roku.

Przedmiot badań, jak wskazuje Janusz Sztumski²⁰, obejmuje szerokie spektrum zjawisk społecznych, w tym zbiorowości, instytucje, procesy oraz zjawiska społeczne. Ewa Marynowicz-Hetka²¹ zauważa, że w kontekście pedagogiki, przedmiot badań może mieć charakter wąski — ograniczony do konkretnego obszaru praktyki zawodowej (np. praca socjalna, ratownictwo) — lub szeroki, dotyczący kwestii uniwersalnych, takich jak edukacja czy prawo oświatowe. Z kolei Stefan Nowak²² określa przedmiot badań jako „interesującą badacza dziedzinę zjawisk społecznych”. W prezentowanych badaniach przedmiotem uczyniono czynniki wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów. Badania miały charakter społeczny i były prowadzone w paradygmacie pozytywistycznym.

Kolejnym istotnym elementem procesu badawczego jest sprecyzowanie jego celów. W literaturze metodologicznej cele badań definiuje się na różne sposoby, jednak

¹⁹ <https://www.gandalf.com.pl/blog/reforma-edukacji-z-2017-jakie-zmiany-wprowadzila/>; [pobrano: 26.10.2025].

²⁰ J. Sztumski; *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice: 1995, s. 19.

²¹ E. Marynowicz-Hetka; *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 28.

²² S. Nowak; *Metodologia badań społecznych*; Wydawnictwo Naukowe PWN; Warszawa 2008; s. 30.

najczęściej uznaje się, że głównym celem badań społecznych jest uporządkowanie i poszerzenie wiedzy o rzeczywistości społecznej²³. Krzysztof Rubacha²⁴ rozróżnia cele poznawcze, które służą rozwojowi teorii, oraz cele praktyczne, które umożliwiają zastosowanie uzyskanych wyników w praktyce. Natomiast Stefan Nowak podkreśla, że cel badań powinien odzwierciedlać badaną zbiorowość²⁵. Można więc przyjąć, że cel badań określa intencje autora — wskazuje, co chce on zbadać oraz jakie rezultaty zamierza osiągnąć²⁶. Earl Babbie twierdził, że cel badań naukowych nie powinien się skupiać na pytaniu jak obecnie jest, lecz raczej powinien próbować wyjaśnić dlaczego dana sytuacja zachodzi²⁷. W pracy badawczej przyjęto, że celem jest eksploracja, opis i wyjaśnienie czynników decydujących o wyborze szkoły średniej o profilu zawodowym z punktu widzenia absolwentów.

Nieodłącznym elementem pracy naukowej jest także formułowanie problemów badawczych, które stanowią fundament całego procesu badawczego. To one wyznaczają kierunek dociekań oraz określają, jakie pytania i zagadnienia wymagają rozwiązania. Według Stefana Nowaka²⁸ problemy badawcze to zestaw pytań, na które badanie ma dostarczyć precyzyjnych odpowiedzi, jednocześnie wskazując na luki w dotychczasowej wiedzy. Prawidłowo sformułowany problem powinien być konkretny, oparty na obserwowalnych zmiennych, uwzględniać relacje między nimi, wskazywać sposoby poszukiwania odpowiedzi, być powiązany z celem badań oraz dotyczyć istotnych zagadnień teoretycznych lub praktycznych. Janusz Sztumski²⁹ zwraca uwagę, że oprócz ogólnego problemu badawczego ważna jest także jego konkretyzacja, czyli sformułowanie problemów szczegółowych, które doprecyzowują i rozwijają główny problem.

²³ A. Schütz, *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej*; Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2012, s. 6.

²⁴ K. Rubacha; *Metodologia badań nad edukacją*; Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 25.

²⁵ S. Nowak; *Metodologia...*; s. 45.

²⁶ U. Flick; *Projektowanie badania jakościowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 13

²⁷ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 110.

²⁸ S. Nowak; *Metodologia...*; s. 19-23.

²⁹ J. Sztumski; *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice: 1995, s. 42.

W niniejszej pracy główny problem badawczy sformułowano następująco:
Jakie są czynniki wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów?

W celu pogłębienia analizy postawiono następujące szczegółowe problemy badawcze:

P1 Jaka jest wiedza młodego człowieka o kształceniu zawodowym w momencie aplikacji do szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów kształcenia zawodowego?

P2 Jaka jest wiedza młodego człowieka o charakterystyce wybranego zawodu w momencie aplikacji do szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P3 Jaka jest wiedza młodzieży o programie kształcenia na wybranym kierunku zawodowym w momencie aplikacji do szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P4 Jaka jest rola doradztwa zawodowego w procesie wyboru kierunku kształcenia zawodowego?

P5 Jak jest znaczenie środowiska w kontekście decyzji o wyborze szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P6 Jaka jest dostępność i wykorzystanie źródeł informacji o szkołach zawodowych przez młodzież w momencie podejmowania decyzji o wyborze szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym?

P7 Jaka jest percepcja okresu nauki w szkole ponadpodstawowej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów?

P8 Jaka jest percepcja działań promujących wybór szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym z perspektywy absolwenta?

W niniejszych badaniach nie formułowano hipotez, ponieważ przy badaniach o charakterze opisowym, których celem jest poznanie opinii i postaw respondentów, nie jest to konieczne ani celowe³⁰. Badania te koncentrują się na analizie opinii, doświadczeń i motywacji uczestników, a nie na weryfikacji z góry założonych twierdzeń.

³⁰ J. Apanowicz; *Metodologia nauk*; Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom organizatora”; Toruń 2003; s. 28

3 KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA ORAZ UZASADNIENIE WYBRANEJ ORIENTACJI METODOLOGICZNEJ

W przeprowadzonych badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. W literaturze naukowej wskazuje się, że metoda sondażu diagnostycznego stanowi sposób pozyskiwania wiedzy o cechach strukturalnych, funkcjonalnych zjawisk społecznych oraz o ich dynamice, również o opiniach, postawach i przekonaniach określonych grup społecznych, a także o nasileniu i kierunkach rozwoju różnorodnych procesów oraz zjawisk o znaczeniu wychowawczym, które nie są bezpośrednio związane z konkretnymi instytucjami. Metoda ta pozwala zatem na analizę i opis aktualnej rzeczywistości społecznej, wskazując poziom, skalę oraz intensywność badanego zjawiska. Jak podkreśla Babbie, jest to najskuteczniejsza metoda badawcza umożliwiająca pozyskanie oryginalnych danych dotyczących populacji zbyt licznej, aby mogła być obserwowana w sposób bezpośredni³¹. Dzięki sondażowi diagnostycznemu możliwe jest nie tylko zbadanie, ale i poznanie oraz opisanie tendencji i opinii występujących wśród badanej populacji. Uzyskane dane, mające charakter ilościowy, pozwalają na planowanie działań zmierzających do eliminowania negatywnych zjawisk lub wzmacniania tych pozytywnych, które w istotny sposób wpływają na badane środowisko³². Z tego względu metoda sondażu diagnostycznego zaliczana jest do badań ilościowych, opartych na paradygmacie pozytywistycznym, a w jej ramach najczęściej stosuje się techniki ankiety, rozmowy oraz wywiadu.

W przedstawionych badaniach wykorzystano techniki: ankietę oraz wywiad częściowo ustrukturyzowany³³. Celowo połączono te dwa podejścia, aby uzyskać pełne i pogłębione odpowiedzi na wszystkie szczegółowo postawione problemy badawcze. Tego typu rozwiązanie metodologiczne uznawane jest za szczególnie przydatne w badaniach pedagogicznych, gdyż umożliwia kompleksowe ujęcie analizowanych zjawisk i lepsze zrozumienie ich kontekstu³⁴.

³¹ E. Babbie, *Badania społeczne...*; s. 268.

³² J. W. Creswell; *Projektowanie badań naukowych, Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*; Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego; Kraków 2013; s. 161.

³³ A. Peräkylä; *Analiza rozmów i tekstów*; [w:] Denizin, N. K., Lincoln, Y. S. (red.), *Metody badań jakościowych*; T. 2. Red. nauk. wyd. pol. K. Podemski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 85.

³⁴ S. Palka; *Pedagogika...*; s. 119

W metodologii wielokrotnie podkreśla się istnienie zależności pomiędzy metodą a techniką badań. Według Stefana Nowaka pojęcia te są ze sobą ściśle powiązane – metoda oznacza ogólny sposób rozwiązywania problemów badawczych, natomiast technika odnosi się do bardziej szczegółowych procedur postępowania badawczego, które są faktycznie stosowane w danej dyscyplinie naukowej³⁵. Podobne stanowisko prezentuje David Silverman, który – mimo że odzwierciedla podejście jakościowe – uznaje, iż zarówno metody, jak i techniki badawcze stanowią środki służące realizacji określonych celów naukowych i umożliwiają właściwe opracowanie oraz interpretację wyników badań³⁶.

W toku przeprowadzonych badań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz metodę obserwacji³⁷. Sondaż diagnostyczny posłużył do zebrania opinii absolwentów szkół średnich o profilu zawodowym na temat czynników wyboru kierunku kształcenia o profilu zawodowym³⁸. Narzędziem badawczym była ankieta, uzupełniona o pytania zamknięte w formie kafeterii odpowiedzi. Obserwacja natomiast dotyczyła zachowań uczniów w trakcie procesu edukacyjnego, a w szczególności ich zaangażowania w zajęcia, aktywności podczas lekcji, zainteresowania poruszaną tematyką, zadawania pytań, uczestnictwa w zajęciach praktycznych oraz wykazywania się wiedzą wykraczającą poza obowiązujący program nauczania. Dzięki temu możliwe było zidentyfikowanie różnic w poziomie zaangażowania uczniów oraz ich stosunku do procesu kształcenia zawodowego.

W badaniach wykorzystano trzy główne techniki: ankietę, wywiad częściowo ustrukturyzowany oraz obserwację³⁹. Ankieta została przeprowadzona wśród absolwentów szkół średnich o profilu zawodowym – techników oraz szkół branżowych I i II stopnia. Badaniem objęto absolwentów szkół branżowych I stopnia, którzy ukończyli naukę od 2022 roku, oraz absolwentów techników i szkół branżowych II stopnia, którzy ukończyli szkołę od 2024 roku. Wywiady przeprowadzono z nauczycielkami i nauczycielami pracującymi w szkołach średnich o profilu zawodowym. Wszystkim

³⁵ S. Nowak; *Metodologia...*; s. 46-50.

³⁶ D. Silverman; *Interpretacja danych jakościowych*; Wydawnictwo Naukowe PWN; Warszawa 2007, s. 32

³⁷ R. Angell, R. Fredman, *Wykorzystanie dokumentów i sprawozdań urzędowych oraz materiałów statystycznych*; [w:] S. Nowak, *Metody badań socjologicznych. Wybór tekstów*; PWN, Warszawa 1965, s. 27-33, D. Silverman, *Interpretacja...*, s. 155.

³⁸ J. W. Creswell; *Projektowanie badań...*; s. 194-197.

³⁹ N. K., Denizin, Y. S. Lincoln, *Metody badań jakościowych. Tom 2*; Red. Nauk. Wyd. pol. K. Podemski, Wydawnictwo Naukowe PWN; Warszawa 2009; s.85

uczestnikom badań przekazano szczegółowe informacje na temat celu i przedmiotu badań, a także zapewniono pełną anonimowość i poufność uzyskanych odpowiedzi, zgodnie z zasadami etyki badań naukowych.

Brak zastosowania hipotez wejściowych w części ilościowej badań wynikał z przyjętej koncepcji metodologicznej oraz struktury zaplanowanego scenariusza badawczego. W opracowaniu wykorzystano trzy główne podejścia charakterystyczne dla metod mieszanych, które są szeroko omawiane w literaturze naukowej. Należą do nich: synteza zintegrowana, synteza konwergentna oraz integracja równoczesna, w której jedna z perspektyw badawczych ma nadrzędny charakter. Zastosowanie tych koncepcji umożliwiło uzyskanie szerokiego zakresu informacji dotyczących motywów wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym, pozyskanych za pomocą kwestionariuszy ankietowych, a następnie ich pogłębienie w dalszej części jakościowej. W ten sposób etap ilościowy stanowił wstęp do analizy jakościowej, tworząc podstawę do bardziej dogłębnego poznania badanych zjawisk.

Umiejętne połączenie wymienionych perspektyw badawczych pozwoliło nie tylko na zebranie danych ilościowych, ale również na ich interpretację i pogłębienie w kontekście jakościowym. Oznacza to, że część ilościowa pełniła rolę przygotowawczą, tworząc odpowiedni grunt pod analizy jakościowe. Taka konstrukcja procesu badawczego pozwoliła na uchwycenie zarówno ogólnych tendencji, jak i indywidualnych różnic występujących w postrzeganiu czynników wyboru szkoły zawodowej.

Praca miała charakter eksploracyjny, co oznacza, że koncentrowała się na obszarze słabo zbadanym i wymagającym dalszych analiz. Autor przyjął, że niniejsze badanie może stanowić punkt wyjścia do przyszłych projektów naukowych, w których formułowane będą hipotezy i badane zależności pomiędzy konkretnymi zmiennymi, a decyzjami dotyczącymi wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym.

Zastosowanie metod mieszanych w niniejszym badaniu jest zgodne z koncepcją przedstawioną przez Earla Babbiego, który podkreśla, że mimo wyraźnych różnic pomiędzy badaniami ilościowymi i jakościowymi, nie należy traktować ich jako podejść konkurencyjnych. Przeciwnie, wzajemne ich łączenie pozwala na pełniejsze i bardziej kompleksowe poznanie badanej rzeczywistości społecznej⁴⁰. Zdaniem Babbiego badacz,

⁴⁰ E. Babbie, (2014). *The practice of social research* (14th ed.). CENGAGE Learning Custom Publishing, s. 428.

który pragnie maksymalnie wykorzystać potencjał metodologiczny, powinien posługiwać się obiema perspektywami, dostosowując ich użycie do charakteru i celu prowadzonych badań.

Babbie zaznacza również, że w badaniach eksploracyjnych nadrzędnym celem nie zawsze jest testowanie hipotez, lecz raczej pogłębione zrozumienie badanego zjawiska oraz formułowanie hipotez do dalszych analiz. W prezentowanym projekcie od początku zakładano, że część ilościowa zostanie przeprowadzona głównie po to, by dotrzeć do szerokiej grupy uczniów i uzyskać zróżnicowany materiał empiryczny. Zastosowanie wyłącznie wywiadów skutkowałoby ograniczoną bazą danych, co utrudniłoby wyciągnięcie reprezentatywnych wniosków. Dlatego też analizę kwestionariuszy ankiet przeprowadzono w ujęciu opisowym, skupiając się na identyfikacji tendencji i rozkładów odpowiedzi.

Creswell i Plano Clark⁴¹ wskazują, że w badaniach mieszanych dopuszczalne jest zastosowanie analizy ilościowej o charakterze opisowym, bez konieczności testowania hipotez, jeśli taka była funkcja danego etapu badania. W niniejszym opracowaniu takie podejście umożliwiło skoncentrowanie się na zrozumieniu zjawiska oraz na jakościowej interpretacji uzyskanych wyników.

Warto podkreślić, że pewne wskaźniki ilościowe były obecne w treści kwestionariusza ankiet, jednak nie zostały szczegółowo opisane ze względu na przyjętą strukturę rozdziałów pracy. Część pytań ankietowych dotyczyła bezpośrednich czynników wyboru szkoły, takich jak zainteresowania osobiste, a inne odnosiły się do czynników pośrednich, na przykład tradycji rodzinnych. Zróżnicowanie treści pytań umożliwiło zatem kompleksowe ujęcie problemu badawczego i uzyskanie szerokiego obrazu motywów, jakimi kierują się uczniowie przy wyborze szkoły średniej o profilu zawodowym.

⁴¹ J. Creswell, C. Plano; *Designing an Conducting Mixed Methods Research*; Sage Publications Ltd.; 2017.

4 SYNTETYCZNA PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

Po przeprowadzeniu analizy badań własnych opracowano wnioski końcowe oraz udzielono odpowiedzi na pytanie główne: *Jakie są czynniki wyboru szkoły średniej o profilu zawodowym z perspektywy absolwentów?* Badania przeprowadzono zgodnie z założeniami, a główną grupę stanowili absolwenci szkół zawodowych. Drugą grupę respondentów tworzyli nauczyciele tych placówek, których opinie stanowiły istotne uzupełnienie analiz. Zarówno uczniowie, jak i nauczyciele wykazali chęć udziału w badaniach i zrozumienie ich celu.

Z analizy badań wynika, że większość uczniów przystępuje do nauki z pewnym wyobrażeniem o szkolnictwie zawodowym, które nie zawsze pokrywa się z rzeczywistością. Mimo to absolwenci w zdecydowanej większości pozytywnie oceniają edukację zawodową w Polsce. Nieliczne opinie negatywne wiązały się głównie z brakiem zgodności kierunku nauki z osobistymi zainteresowaniami lub z faktem, że wybór szkoły nie był w pełni samodzielny. Część uczniów przyznała, że decyzję podjęła *za namową* innych osób. Nauczyciele zauważyli natomiast, że zainteresowanie uczniów kształceniem zawodowym jest często powierzchowne i pojawia się dopiero w trakcie nauki.

Ponad dwie trzecie badanych wskazało na niedostateczną wiedzę o możliwościach kształcenia zawodowego. Choć rozumieją oni różnice pomiędzy kształceniem ogólnym a zawodowym, brakuje im wiedzy o konkretnych typach szkół i kierunkach. Głównym źródłem informacji był Internet, dlatego wskazane jest podniesienie jakości publikowanych treści, zwłaszcza na stronach szkół i Ministerstwa Edukacji. Warto rozważyć kampanie informacyjne prezentujące ścieżki rozwoju zawodowego oraz perspektywy zatrudnienia.

Aż 80% absolwentów przyznało, że ich wiedza o wybranym zawodzie była ograniczona. Zjawisko to wynikało z błędnych lub niepełnych informacji dostępnych w Internecie oraz z podejmowania decyzji pod wpływem emocji. Nauczyciele potwierdzili, że wielu uczniów nie analizuje dokładnie specyfiki zawodu, który wybierają. Zjawisko to wpisuje się w koncepcję ograniczonej racjonalności Herberta Simona, zgodnie z którą decyzje są podejmowane w warunkach niepełnej informacji. Uczestnictwo w

wydarzeniach takich jak dni otwarte, targi edukacyjne czy wizyty w zakładach pracy mogłoby pomóc uczniom w podejmowaniu bardziej świadomych decyzji.

Jedynie 40% uczniów skorzystało z doradztwa zawodowego. Nauczyciele zwrócili uwagę na brak jednolitych standardów w jego realizacji w szkołach podstawowych. Zasugerowali wprowadzenie doradztwa jako odrębnego przedmiotu, prowadzonego przez wykwalifikowanych specjalistów. Takie rozwiązanie zwiększyłoby skuteczność wsparcia uczniów w wyborze ścieżki edukacyjnej i zawodowej.

Rodzina, a szczególnie rodzice wraz z ich opinią, odgrywała istotne znaczenie podczas podejmowanej decyzji przez uczniów – 66% badanych potwierdziło, że rodzina uczestniczyła w wyborze szkoły. W jednej trzeciej przypadków wybór był podyktowany tradycją rodzinną. Nauczyciele zauważyli jednak, że rola rodziców nie zawsze miała charakter wspierający – często przybierała formę presji. Z tego względu warto wprowadzić działania edukacyjne dla rodziców, uświadamiające znaczenie samodzielności młodzieży przy wyborze kierunku kształcenia.

Kolejnym istotnym czynnikiem była opinia rówieśników. Wielu uczniów przyznało, że decyzję o wyborze szkoły podjęło po namowach znajomych. Zjawisko to można interpretować w świetle teorii kapitału społecznego Jamesa Coleman, według której relacje w grupie rówieśniczej mają istotny wpływ na zachowania jednostki. Nauczyciele podkreślali, że młodzież często kieruje się opiniami kolegów, które nie zawsze są oparte na rzetelnych informacjach.

Najczęściej wskazywanym źródłem informacji o szkołach był Internet. Jego dominacja potwierdza zmiany społeczne i technologiczne opisane przez Alvina Tofflera w koncepcji „Trzeciej fali”⁴², według której społeczeństwo informacyjne opiera swoje decyzje na wiedzy dostępnej online. Należy jednak zadbać o wiarygodność i aktualność publikowanych materiałów, aby przeciwdziałać dezinformacji.

Okolo 67% absolwentów brało udział w akcjach promocyjnych szkół, takich jak dni otwarte czy targi edukacyjne. Zarówno uczniowie, jak i nauczyciele podkreślali ich znaczenie w procesie rekrutacyjnym, jednak wskazywali na potrzebę większej autentyczności w przekazie. Niejednokrotnie bowiem szkoły nadmiernie akcentują

⁴² A. Toffler; *Trzecia fala*; Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986.

potencjalne korzyści, zamiast prezentować rzetelne informacje o wymaganiach i możliwościach danego zawodu.

Wyniki dotyczące przygotowania do wejścia na rynek pracy były umiarkowanie pozytywne. Uczniowie oceniali swoje kompetencje zawodowe jako wystarczające, choć część z nich wskazywała na brak praktycznych umiejętności. Nauczyciele zwrócili uwagę, że program nauczania powinien w większym stopniu odpowiadać potrzebom lokalnych pracodawców.

Zebrane dane wykazały, że poziom wiedzy o szkolnictwie zawodowym jest podobny wśród uczniów z różnych środowisk. Niezależnie od miejsca zamieszkania, dostęp do doradztwa zawodowego oceniany był jako niski. Jediną wyraźną różnicą okazał się poziom zadowolenia z programu nauczania – najwyższy wśród uczniów ze wsi i dużych miast, a najniższy w średnich ośrodkach miejskich (50–150 tys. mieszkańców).

Podsumowując, badania wskazują na potrzebę ulepszenia systemu informacji o szkolnictwie zawodowym, wzmocnienia roli doradztwa zawodowego oraz zwiększenia autentyczności działań promocyjnych szkół. Kluczowe jest również włączenie rodziców i nauczycieli w proces podejmowania decyzji edukacyjnych, przy jednoczesnym wspieraniu samodzielności młodzieży w wyborze ścieżki zawodowej.

5 WNIOSKI I PODSUMOWANIE BADAŃ

Podsumowując, na podstawie przeprowadzonych badań i analizy uzyskanych wyników ustalono, że najważniejsze czynniki wyboru szkoły ponadpodstawowej o profilu zawodowym to źródła informacji o szkolnym profilu kształcenia:

- a) Internet – stanowiący obecnie najpowszechniejsze źródło informacji, które jednak nie zawsze jest rzetelne i wiarygodne. Sieć wytwarza także presję społeczną, narzuca określone wzorce stylu życia i kreuje hierarchię wartości uznawanych za społecznie pożądane.
- b) Rodzina – często pełni funkcję pierwszego i najbardziej wpływowego ośrodka doradczego. Stopień jej zaangażowania w proces podejmowania decyzji o wyborze szkoły zawodowej jest zróżnicowany, a jakość oferowanego wsparcia nie zawsze satysfakcjonująca. Zdarzają się przypadki, w których rodzic, wywierając presję, samodzielnie podejmuje decyzję za dziecko, pomijając jego zainteresowania i opinie. Występują jednak również sytuacje przeciwstawne, gdy rodzic pełni funkcję doradczą, przekazując dziecku możliwie najwięcej rzetelnych informacji, by mogło ono samodzielnie dokonać wyboru.
- c) Rówieśnicy – stanowią grupę, która w znacznym stopniu kształtuje obowiązujące trendy i wyobrażenia dotyczące tego, co jest uznawane za prestiżowe lub pożądane. Opinie środowiska rówieśniczego nie zawsze są obiektywne; często opierają się na iluzorycznych wyobrażeniach o wysokim statusie społecznym, prostym sposobie uzyskania stałych dochodów czy komfortowych warunkach życia.
- d) Wydarzenia promocyjne, takie jak „Drzwi otwarte” czy „Targi edukacyjne”, okazały się wartościowym źródłem wiedzy dla wielu uczniów kończących szkołę podstawową. Uczestnictwo w nich umożliwiałoby uzyskanie wiarygodnych informacji, poznanie specyfiki poszczególnych kierunków kształcenia oraz zapoznanie się z przyszłymi nauczycielami i okolicznościami kształcenia.

Na podstawie uzyskanych wniosków sformułowano również rekomendacje działań, które mogą przyczynić się do usprawnienia funkcjonowania systemu edukacji zawodowej oraz poprawy jakości kształcenia zawodowego w Polsce. W zakresie prawno-administracyjnym zaleca się:

- a) Wyodrębnienie przedmiotu *Doradztwo zawodowe* jako odrębnej jednostki programowej. Pozwoliłoby to na skuteczniejszą kontrolę realizacji programu

nauczania oraz zwiększenie uczestnictwa uczniów w zajęciach, co mogłoby przełożyć się na bardziej świadome decyzje dotyczące przyszłości edukacyjnej i zawodowej.

W zakresie organizacyjnym rekomenduje się:

- a) Wydzielenie odrębnego budżetu dla szkolnictwa zawodowego, przeznaczonego na działania promocyjne i kampanie społeczne. Ich celem powinno być podkreślenie znaczenia szkół zawodowych (branżowych i techników) oraz prezentacja możliwości, jakie oferują swoim absolwentom – zarówno w zakresie zatrudnienia, jak i kontynuacji nauki.
- b) Udoskonalenie i zwiększenie skuteczności wydarzeń promocyjnych, takich jak „Targi edukacyjne”, „Drzwi otwarte” czy „Święto szkoły”, tak aby stanowiły one jedno z podstawowych źródeł informacji o szkolnictwie zawodowym.
- c) Organizowanie szkoleń z zakresu marketingu i komunikacji dla osób odpowiedzialnych za promocję szkół zawodowych. Dzięki temu publikowane treści byłyby bardziej profesjonalne, atrakcyjne wizualnie i merytorycznie, co zwiększyłoby ich skuteczność w dotarciu do młodzieży – głównej grupy odbiorców.
- d) Włączenie pracodawców w proces edukacji zawodowej poprzez prowadzenie kursów i zajęć praktycznych przybliżających realia pracy w danym zawodzie. Proponuje się, by część tych zajęć miała charakter obowiązkowy, a część była fakultatywna – skierowana do uczniów szczególnie zaangażowanych. Takie rozwiązanie pozwoliłoby na pogłębione poznanie specyfiki zawodu oraz na rozwój praktycznych kompetencji.
- e) Zwiększenie aktywności szkół w zakresie organizacji wydarzeń promocyjnych („Drzwi otwarte”, „Święto szkoły”), poprzez ich szerszą promocję, reklamę oraz taką organizację, by w atrakcyjny sposób ukazywały różnorodność zawodów i możliwości rozwoju.
- f) Systematyczne organizowanie konkursów umiejętności o zasięgu krajowym i międzynarodowym, które wspierałyby rozwój kompetencji zawodowych uczniów i budowały prestiż szkolnictwa zawodowego.

W zakresie edukacyjnym proponuje się:

- a) Poprawę jakości i treści materiałów promocyjnych dotyczących szkolnictwa zawodowego publikowanych zarówno przez szkoły, jak i przez Ministerstwo

Edukacji. Materiały te powinny być aktualne, rzeczowe i dostosowane językowo do odbiorcy.

- b) Udoskonalenie zajęć z doradztwa zawodowego prowadzonych w szkołach podstawowych. Powinny one prezentować szeroką ofertę kierunków kształcenia zawodowego, a także uwzględniać zapraszanie specjalistów z różnych branż, którzy mogliby przedstawić specyfikę swoich zawodów w formie zajęć pokazowych. Wskazane jest także organizowanie wyjazdów edukacyjnych do zakładów pracy, aby uczniowie mogli poznać praktyczny wymiar poszczególnych profesji.
- c) Wprowadzenie obowiązkowych zajęć z zakresu psychologii, które pomogłyby uczniom budować stabilne poczucie własnej wartości i pewność siebie w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych.
- d) Organizowanie szkoleń dla nauczycieli przedmiotów zawodowych, mających na celu podnoszenie ich kompetencji dydaktycznych i merytorycznych, a tym samym zwiększenie skuteczności przekazywania wiedzy i umiejętności praktycznych uczniom.

Przedstawione wyniki badań i sformułowane rekomendacje należy traktować jako punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych analiz dotyczących czynników wyboru szkół ponadpodstawowych o profilu zawodowym przez młodzież. Warto zaznaczyć, że z uwagi na zmieniające się uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i kulturowe, czynniki te mogą ulegać dynamicznym przemianom, dlatego wskazane jest kontynuowanie badań w tym obszarze w przyszłości.